

Geopolitiek begint bij ons thuis

TUSSEN
VREES EN

VRIENDSCHAP

WOORD VOORAF

In de verkenning ‘Tussen Vrees en Vriendschap’ neemt BrabantKennis de rol en positie van Brabant in tijden van geopolitieke transitie onder de loep. Daarnaast verkennen we de implicaties van deze nieuwe periode op het wereldtoneel voor Brabant. Op welke wijze heeft een veranderende wereldorde impact op Brabant en de Brabanders en hoe kunnen overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen en burgers zich verhouden tot deze nieuwe wereld?

Als startpunt van de verkenning hebben we prof. dr. David Criekemans gevraagd om te duiden wat geopolitiek is, wat er voor veranderingen te zien en verwachten zijn en wat dat betekent voor Brabant. In dit essay schetst hij de grote lijnen van de geopolitieke omwentelingen die op til staan en doet hij drie suggesties voor Brabant.

Ten eerste is er bewustwording nodig van de plaats en tijd waar we ons momenteel in

begeven. De geopolitieke panelen schuiven en dat gaat gevolgen hebben voor Brabant. Ten tweede lijkt een actieve diversificatiepolitiek gewenst om toekomstige schokken beter te kunnen opvangen. Tot slot wijst hij erop dat internationale geopolitiek in nauwe relatie staat tot onze eigen waarden. Een scherp beeld van wat we zelf belangrijk vinden is cruciaal in onze relaties met anderen.

Het essay is verkennend en duidend, een startpunt voor nadere analyse en discussie in Brabant. De geboden suggesties bieden daarvoor aanknopingspunten. Om zo samen beter te begrijpen wat we als Brabant en Brabanders mogen verwachten en kunnen doen.

Directeur BrabantKennis

INLEIDING

De wereld is continu in verandering, maar de veranderingen volgen elkaar nu in rap tempo op. Met elke ontwikkeling lijkt het weer harder te gaan; de coronacrisis, de steeds duidelijkere verschuivingen van machtsblokken in de internationale verhoudingen en de toenemende competitie, zowel geoeconomisch als geopolitiek. Het is soms moeilijk om nog overzicht te houden. Wat betekenen al deze evoluties voor ons dagelijks leven? Wat is onze plaats in de bredere wereld, die zich zowel technologisch als maatschappelijk in een fase van versnelling bevindt? We verlangen naar alomvattende inzichten, naar een duidelijk en compleet verhaal. Een verhaal dat vertelt hoe al deze ontwikkelingen zich tot elkaar verhouden en wat de plaats is van westerse democratieën in een wereld die zich zowel demografisch als qua technologische en economische groei steeds meer in Azië bevindt. De afgelopen decennia konden landen als Nederland, en in het bijzonder regio's als Noord-Brabant, zich perfect staande houden en de wereldverhoudingen zelfs tot hun eigen nut gebruiken. Maar zal dat in de komende decennia ook het geval zijn? Welke aanpassing en heroriëntatie zal nodig zijn? Dit essay vormt de aanzet tot een analyse van de rol van Brabant in de wereld. Hoe ziet de wereld er, bekeken door een geopolitieke bril, uit voor Brabant, nu en in de toekomst?

WAT IS GEOPOLITIEK EN WAAROM IS HET (OPNIEUW) RELEVANT?

In de jaren negentig geloofden velen dat locatie geen beslissende factor meer was. Na de val van de Sovjet-Unie had het westerse model overwonnen en zou de wereld binnen afzienbare tijd één worden. Er kwamen nieuwe communicatietechnologieën en internationale handelsbarrières werden afgebouwd. Territoriaal ingebedde verklaringsfactoren, zoals locatie, de aard van grenzen, aanwezige grondstoffen en aanvoerlijnen, maritieme versus continentale machtsverhoudingen en wijzigende invloedssferen werden door het vakgebied van Internationale Betrekkingen vaak vergeten.

Ecologische vraagstukken werden door veel politici en experts nog als beheersbaar gezien.¹ Momenteel leven we in een tijdperk dat de Amerikaanse geopolitieke denker Robert D. Kaplan de ‘wraak van de geografie’ noemt.² Geopolitieke factoren en risico’s lijken een tijd nagenoeg genegeerd te zijn in analyses en beleid, maar komen nu terug als een boemerang.

EEN KORTE GESCHIEDENIS VAN GEOPOLITIEK

Geopolitiek is het studieveld dat zowel de Politieke Geografie als de Internationale Betrekkingen omvat. Geopolitiek kan gedefinieerd worden als 'het wetenschappelijk studieveld behorende tot zowel de Politieke Geografie als de Internationale Betrekkingen, dat de wisselwerking wil onderzoeken tussen de politiek handelende mens en zijn omgevende territorialiteit (in haar drie dimensies: fysisch-geografisch, menselijk-geografisch en ruimtelijk)'.³

De golven van de geschiedenis worden weerspiegeld in het academische denken. Want het is niet de eerste keer dat zo'n golfbeweging plaatsvindt.

Het vakgebied van de Geopolitiek is exact twintig jaar ouder dan de Internationale Betrekkingen. De Zweedse politieke wetenschapper Rudolf Kjellén stelde het in 1899 voor als een aanpak die de staat in al zijn geledingen, voorbij het louter juridische, moest bestuderen in een bredere context. Binnen Kjelléns bredere, 'organische' Politieke Wetenschappen was plaats voor factoren als economie, nationale solidariteit en cohesie, demografie, maar ook voor territoriaal ingebedde verklaringsfactoren. Denk aan (de toegang tot) cruciale grondstoffen en het vraagstuk van aanvoerlijnen en afhankelijkheden. Kjelléns vakgebied van de Geopolitiek kreeg later vanuit verschillende Europese en later Amerikaanse, Russische en andere scholen vorm. Het idee van competitie of samenwerking tussen grotere economische en politieke gehelen om zo de wereldverhoudingen vorm te geven, staat daarin centraal. Hoewel ze allen grondig van mening verschillen over hoe dergelijke dynamieken lopen, hebben de geopolitieke scholen wel met elkaar gemeen dat omgevingsvariabelen meegenomen moeten worden in een meer alomvattende en stapsgewijze analyse.

Geostrategische machtspolitiek

Geopolitiek vraagt aandacht voor de eerder genoemde territoriaal ingebedde verklaringsfactoren. Ook wordt er gekeken naar demografie, technologische kennis, economische sterkte, energieafhankelijkheden en militaire slagkracht – zowel conventioneel, als in het cyberdomein of zelfs in de ruimte. Bovendien beïnvloeden geo-economische, geostrategische en geopolitieke ontwikkelingen elkaar onderling. Ze kunnen niet als aparte onderdelen gezien worden. Zo hebben Ruslands geo-economische zwakte en gebrek aan diversificatie weg van fossiele brandstoffen, net als haar afnemende bevolking, samen invloed op de (tanende) machtspositie van het land.

Rusland probeert die positie te compenseren met geostrategische machtspolitiek. De dramatische ontwikkelingen in de oorlog om Oekraïne, die startte op 24 februari 2022, zijn hiervan een voorbeeld. De acties van de machtshebbers in het Kremlin zijn het gevolg zijn van drie elementen. Ten eerste begon Kiev vanaf 2014, na de annexatie van de Krim, haar leger te moderniseren omdat het zich onveilig voelde.

Dat voedde het veiligheidsdilemma en wijzigde de strategie van Moskou. Ten tweede was vooral west-Oekraïne erg welvarend; het had toegang tot internationale markten en daardoor bloeide ook de democratie en rechtsstaat op. De Donbas-regio met staal- en mijnbouwindustrie, die juist op Rusland gericht was, stagneerde echter. Zou het moderne Oekraïne een succes worden, dan zou dat op termijn, in het denken van Moskou, ook een probleem kunnen vormen voor Rusland. Ten derde geloofden sommige geopolitieke analisten in Moskou dat Rusland na de sancties van 2014 te zwak werd en te afhankelijk van China. Ze pleitten steeds vaker een voor 'herbalancing', waarbij een hereniging van de 'Russische wereld' bepleit werd om de mondiale plaats van Rusland te verdedigen.

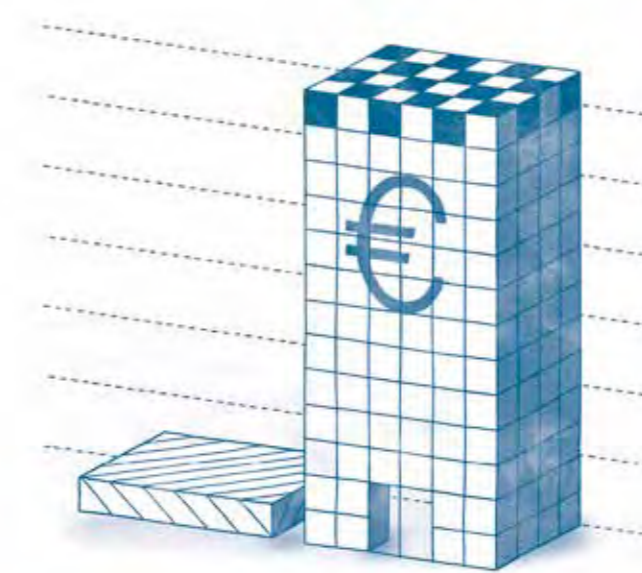
Ook bij andere (opkomende) grootmachten zien we dat geopolitiek, geo-economie en geostrategie geen gescheiden compartimenten vormen. De geo-economische vooruitgang van China creëert geostrategische veiligheidsconsequenties voor haar nabije buitenland en de wereld. De Chinese volksrepubliek investeert in de beveiliging van haar maritieme aanvoerlijnen, via

de uitbouw van een moderne zeevloot. Beijing tracht met geopolitiek ook de spelregels in de internationale verhoudingen te herschrijven.⁴ Een voorbeeld is de oprichting van de Asian Infrastructure and Investment Bank (AIIB), een alternatief voor het Internationaal Monetair Fonds (IMF).

De Verenigde Staten proberen China vooral bij te blijven en steken de volksrepubliek af en toe wat stokken in de wielen, als poging tot vertraging. Deze race wordt steeds intenser op het vlak van technologie en nu ook in de mondiale aanvoerlijnen. De coronacrisis toonde de westerse afhankelijkheid aan van China op het vlak van onder meer medische goederen, waardoor mondiale aanvoerlijnen veranderen. Europese bedrijven en burgers staan steeds sterker onder druk om ‘een kant’ te kiezen. Tegelijkertijd proberen de Europese landen hun economische gewicht te gebruiken om hun visie op economie en milieu via regelgeving mondiaal erkend te krijgen en zelf relevant te blijven.⁵ Al deze ontwikkelingen hebben niet alleen een impact op Europese landen als Nederland. Ook het economische

model in competitieve regio's als Noord-Brabant moet nadrukkelijker rekening houden met deze ontwikkelingen. De vraag is welke vertaalslag gemaakt moet worden naar de plaats van de eigen regio in deze veranderende wereld.

"OOK BIJ ANDERE
(OPKOMENDE)
GROOTMACHTEN
ZIEN WE DAT
GEOPOLITIEK,
GEOECONOMIE EN
GEOSTRATEGIE
GEEN GESCHIEDEN
COMPARTIMENTEN
VORMEN."

Géopolitique externe en géopolitique interne

Het was de verdienste van vooral Franse geopolitieke denkers om te benadrukken dat er ook territoriale entiteiten anders dan de nationale staat bestaan, zoals regio's en steden. De Franse geopolitieke school van Yves Lacoste benadrukte in de jaren zeventig van de vorige eeuw dat er niet

alleen een '*géopolitique externe*' bestaat. Er is ook een '*géopolitique interne*'; de verhoudingen tussen het Rijk en haar regio's. Deze verschuiven ook in de loop van de tijd, omwille van socio-politieke en internationale ontwikkelingen.

Deze combinatie van intern en extern roept vragen op over de positie van Brabant. Hoe kan Brabant zich positioneren in een snel veranderende wereld en tegelijkertijd het externe en interne met elkaar verzoenen? Welke kansen en uitdagingen zijn er, wetende dat de ware beslissingsmacht misschien niet alleen in Den Haag maar eerder in Brussel of elders ligt? Kunnen vanuit de provinciale capaciteiten en waarden, maar ook vanuit de rol van provincies en gemeenten als facilitator en 'samenbrenger' van ideeën, nieuwe trajecten in gang gezet worden? Brabant start immers niet vanaf een leeg vel papier.

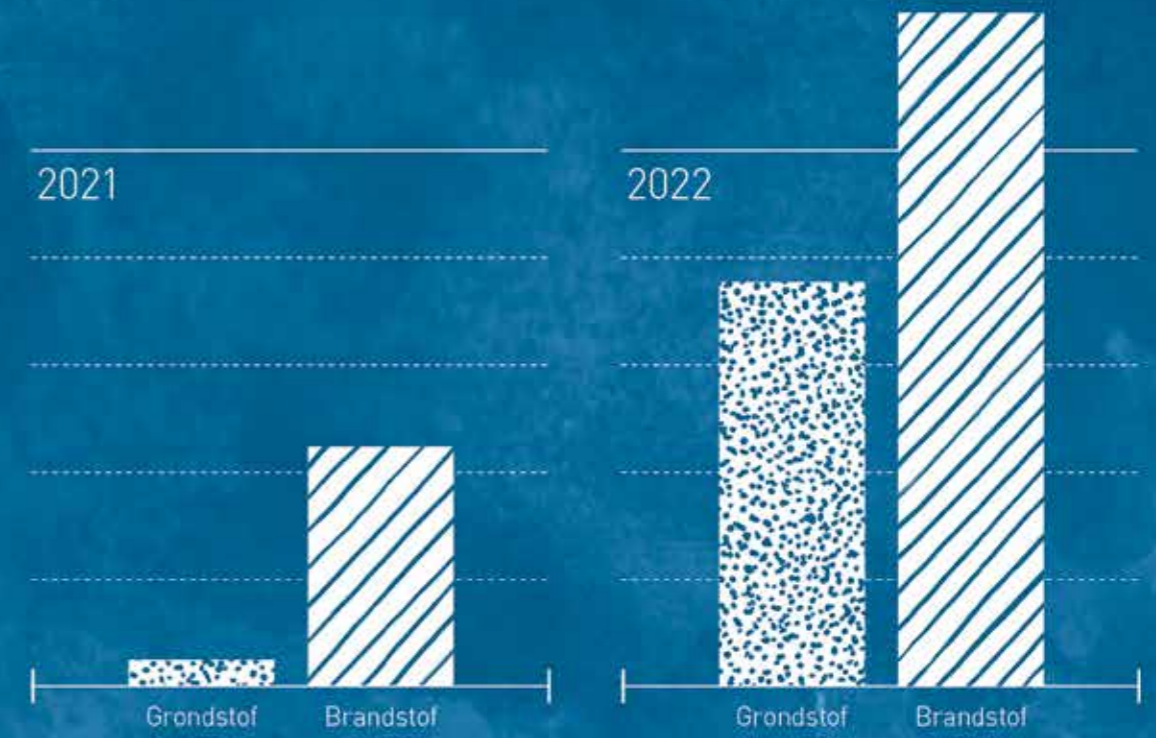
Brabant kan tegenwoordig als een economisch *powerhouse* beschouwd worden; de regio speelt dominant mee in de wereld van de halfgeleiders en chipindustrie, vormde de grondlegger van innovaties in de elektronica met vandaag de

dag geavanceerde medische toepassingen, speelde in op de (soms wat controversiële) pakjeseconomie, ontwikkelde in het oosten een farmacluster en ontplooidde via schaalvergroting een voedingsindustrie die via export kon genieten van de mondiale globalisering. Maar tegelijkertijd staat Brabant onder druk om milieuredenen. En hoewel de regio qua werkgelegenheid bijzonder internationaal is, is er een intern-geopolitiek verschil met het platteland waarin andere realiteiten spelen.

Het vasthouden van de relatieve voorsprong, rendabiliteit (zie kader) en duurzaamheid binnen sterk veranderende geopolitieke en geo-economische verhoudingen, vragen om een bredere reflectie. Hoe kan Brabant hierop inspelen? En welke impact heeft deze veranderende wereld op Brabant zelf? Dit essay probeert vanuit een geopolitiek perspectief daartoe een bescheiden bijdrage te leveren en inzicht te bieden in de geopolitieke ontwikkelingen die relevant zijn voor Brabant. We willen daarmee het lopende debat voeden via een geopolitieke reflectie.

VOORBEELD RENDABILITEIT

Een voorbeeld van rendabiliteit betreft de kostprijs van de energie die nodig is om bepaalde industriële processen te kunnen realiseren en de aanvoer- en toeleveringsketen van producten te organiseren. Als gevolg van de oorlog in Oekraïne besloten westerse regeringen tot historische sancties tegen de Russische Federatie, die op haar beurt de algemene brandstoffen- en grondstoffenprijzen lieten stijgen. Daardoor zouden bepaalde mondiale productieketens wel eens snel onrendabel kunnen blijken en naar meer regionale varianten geherconfigureerd kunnen worden.

Mondiale productieketens

DE WERELD
VERANDERT,
MAAR WAT
BETEKEN
DAT CONCREET

(OOK VOOR
BRABANT) ?

?

?

?

?

?

Hoe kunnen we die veranderende wereld concreter maken? Vanuit het bestaande maatschappelijke debat zien we drie belangrijke aanknopingspunten: (1) een globaliseringsgolf die na ongeveer veertig jaar onder duidelijke druk komt te staan, (2) de wijzigende verhouding tussen technologie en geopolitiek, én (3) daaraan gerelateerde complexe vraagstukken van duurzaamheid, klimaatbeleid en biodiversiteitsafname. Elk van deze drie punten heeft duidelijk impact op de bandbreedte waarbinnen Brabant de komende jaren keuzes kan en moet maken.

1. Keerzijde van de neoliberale globaliseringsgolf

Je zou kunnen zeggen dat de belofte van de jaren negentig van een democratischere en gelijkwaardigere wereldorde niet is uitgekomen. De liberalistische idealen werden vanaf 1989 beleidsmatig vertaald naar vooral neoliberale westerse beleidsrecepten van privatisering, deregulering en flexibilisering gecombineerd met handelsliberalisering. Die handel nam sterk toe en vanaf de jaren negentig zorgden handelsakkoorden en de creatie van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) tot een opener en gelijk spelveld. Ook de Europese integratie was grotendeels economisch van aard. Dit alles was gunstig voor de grotere spelers, maar het economische model veranderde in een versneld tempo. En had ook zijn keerzijdes, zoals het verliezen van arbeidsplaatsen in sommige, niet langer concurrerende sectoren, waardoor er in oude industriële gebieden achterstanden ontstonden doordat sectoren naar andere delen van de wereld werden verplaatst. Dit proces vergrootte tevens de ongelijkheid in de westerse samenlevingen.

Een deel van de bevolking, vaak de arbeidersklasse, kon zich hieraan onvoldoende aanpassen. De Brexit en de verkiezing van Donald Trump, beide in 2016, zijn hiervan een politiek gevolg. Deze politieke 'beweging' zoekt de oorzaken van de inkomensongelijkheid en het gebrek aan kansen voor een deel van de bevolking vaak in het internationaal gevoerde neoliberale beleid. Hun analyse is vaak niet zo genuanceerd en loopt nogal uiteen. Maar men deelt de vrees dat het internationale beleid hen in de toekomst nog verder van kansen zal beroven. Ondanks dat gebrek aan nuance kunnen we hieruit leren dat de huidige golf van globalisering misschien te elitair is geweest. En heeft geleid tot een uitholling van de middenklasse in sommige westerse landen. Maar dit is slechts één deel van de analyse.

Een ander deel is dat nieuwe technologieën kansen creëren, maar ook uitdagingen. Sommigen signaleren het gevaar dat arbeid en talent wereldwijd moeten gaan concurreren, waardoor een race naar de bodem ontstaat. Tegelijkertijd versterken ook andere factoren deze vrees, zoals een dalende demografie in westerse landen,

een afnemende relatieve positie in termen van technologische vooruitgang in vergelijking met bijvoorbeeld Aziatische economieën en structurele problemen binnen het kapitalistische model. De internationaal-politieke gevolgen van de intrede van dergelijke meer 'conservatieve' groepen in de politieke mainstream luiden een terugkeer in naar een beleidsmix van protectionisme, nationalisme en een perceptie van de wereldpolitiek in een zero sum game-taal. Bijna als tegenpool van de meer liberale internationale taal van de jaren negentig wordt de aard van de internationale orde met haar regels en normen door sommige mensen in twijfel getrokken. Sommigen willen zich zelfs uit deze kaders terugtrekken, zoals 'Brexit' beloofde dat alles zou worden opgelost als het Verenigd Koninkrijk zich als lid uit de Europese Unie zou terugtrekken en op eigen voorwaarden weer zou toetreden tot het wereldtoneel (Global Britain). Ook vrezen sommige westerse politici dat landen als de Volksrepubliek China de regels van de internationale orde 'van binnenuit' proberen te herschrijven binnen bestaande internationale instellingen, of dat zij nieuwe instellingen oprichten (zoals de eerder genoemde AIIB).

Great Supply Chain War

De mondiale coronacrisis heeft bovendien een extra dimensie aan deze combinatie van verklaringen toegevoegd. De crisis toonde aan hoe afhankelijk de westerse landen zijn van essentiële producten, zoals medische goederen. Er was al langer een debat gaande over deze 'kritieke aanvoerlijnen'.

"DE GROOTSTE
MACHT WINT
NIET ALTIJD;
DE MEEST
VERBONDEN WEL."

Parag Khanna, een Indiaas-Amerikaanse specialist in geopolitiek en globalisering, stelt dat in de huidige wereld lokale politieke entiteiten, zoals steden en regio's, ook geopolitieke actoren zijn geworden waaraan macht is gedelegeerd. In zo'n wereld is connectiviteit intens geopolitiek geworden.⁶ De opmars van connectiviteit kan bepaalde veronderstellingen doen instorten. Zoals het idee dat staten de belangrijkste ordenende entiteiten zijn in het vakgebied van de Internationale Betrekkingen. Of dat 'nationale identiteit de primaire bron is van de loyaliteit van mensen'. Khanna noemt in dit verband onder meer krachten als decentralisering (de overdracht van bevoegdheden naar regionale entiteiten of provincies), verstedelijking (de groeiende omvang en macht van steden), mega-infrastructuur (nieuwe pijpleidingen, nieuwe spoorwegen en kanalen die de geografie veranderen), en digitale connectiviteit (die nieuwe vormen van gemeenschap mogelijk maakt).⁷

Toeleveringsketens tussen hubs in de wereld, vaak stedelijke centra, zijn essentieel in de wereld waarin wij leven. Khanna spreekt in dit verband van een *Great Supply Chain War*: niet een wedloop om te

veroveren, maar om fysiek en economisch aan te sluiten op 's werelds belangrijkste voorraden van grondstoffen, hoogwaardige technologie en snelgroeiende markten. In deze wedloop proberen grootmachten (zoals de Verenigde Staten en China) volgens Khanna bewust kostbare militaire confrontaties te vermijden die zelfvernietigend kunnen zijn, omdat ze deze essentiële toeleveringsketens verstoren.⁸ "In de Grote Ketenoorlog zijn infrastructuur, toeleveringsketens en markten net zo cruciaal als grondgebied, legers en afschrikking. De grootste macht wint niet altijd; de meest verbonden wel."

Nooit officieel vrede

Parag Khanna gelooft dat het in een wereld van toeleveringsketens minder uitmaakt wie territorium bezit (of claimt) dan wie het gebruikt (of beheert). In plaats van 'Dit is mijn land', is het motto van Khanna's 'Gebruik het of verlies het'.⁹ Voor Khanna vormt connectiviteit zowel de belangrijkste oorzaak als het voornaamste gevolg van de huidige complexiteit in de wereld van vandaag. Recenter verdedigde Mark Leonard in *The Age of Unpeace* dat connectiviteit zelf tot meer conflict kan leiden.¹⁰

Deze analyse staat los van Khanna, maar biedt een interessante bijkomende stelling: onze digitale revolutie maakt conflict meer waarschijnlijk. Meer connectiviteit in een wereld van meer competitie leidt volgens Leonard tot een wereld die nooit officieel in oorlog is, maar ook nooit officieel in vrede.

Dit debat over kritieke aanvoerlijnen is nu zowel in Europa als in Noord-Amerika geïntensiveerd. Het besef dat de komende energietransitie ook de afhankelijkheid van kritieke materialen (van koper, kobalt, zilver en lithium tot zeldzame aardmetalen) diepgaand zal beïnvloeden, dringt langzaam maar zeker door. Een extremere variant op dit debat is het voorstel van een 'grote ontkoppeling' en een technologische wedloop tussen twee blokken rond de Verenigde Staten en de Volksrepubliek China.¹¹ De vraag blijft of zo'n nieuwe bipolaire wereld economisch haalbaar is. De globalisering heeft zich ontwikkeld tot een dusdanige mate van specialisatie en wereldwijde toeleveringsketens, dat het vrijwel onmogelijk lijkt om deze te ontwarren. En heeft de veerkracht van

deze netwerken de wereld ook niet gered tijdens de coronapandemie?

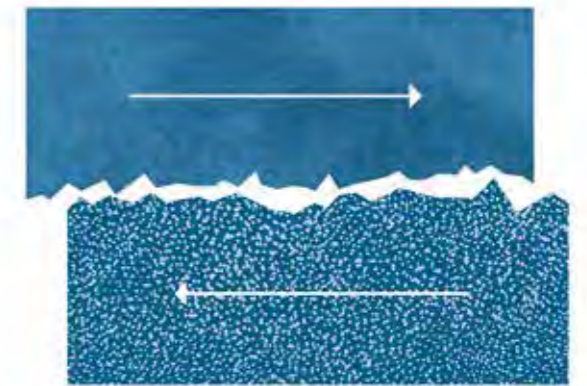
Noodzaak tot diversificatie

Aan de andere kant wil dit niet zeggen dat diversificatiestrategieën niet verstandig zijn, zowel wat betreft middelen als technologieën. De vraag is of het wenselijk is deze benadering tot het uiterste door te drijven. De mondialisering bevindt zich opnieuw in een proces van *reset* wat betreft handelsroutes, technologieën, energieregimes en aanvoerlijnen als het onderliggende financiële systeem. Het is echter nog te vroeg om te zien hoe de volgende verandering er precies uit zal zien. Als een uitloper op dit bredere debat rond aanvoerlijnen, kunnen we in de lange staart van de coronacrisis natuurlijk ook niet anders dan kort stilstaan bij het thema gezondheid en onze afhankelijkheden van farma en medische goederen. Toegepast op Brabant kunnen we stellen, dat deze misschien wel onverwacht nieuwe kansen biedt voor het ontwikkelde farmacluster rond Oss en het medische technologiecluster rond Philips in Eindhoven.

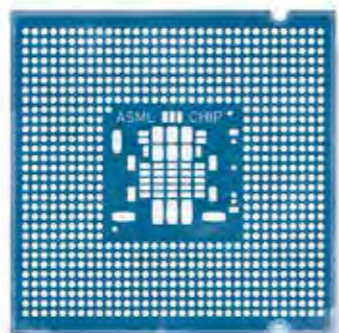
2. Een wijzigend 'geotechnisch ensemble'

Een innovatieve, vaak vergeten auteur in de Geopolitiek is Daniel Deudney. In zijn proefschrift uit 1989 schreef hij een kritiek op de 'Klassieke Geopolitiek'.¹² Hij beweerde 'dat de grootste fysieke kenmerken van de aarde in combinatie met mogelijkheden van transport, communicatie en vernietiging de belangrijkste kenmerken van de wereldorde zouden bepalen'. Een handvol geografische kenmerken (klimaat, vruchtbaarheid en hulpbronnen, topografie en ligging) en technologische mogelijkheden (communicatie, transport en vernietiging) waren de materiële krachten die de basis vormden.¹³ De mondiale geopoliticologen dachten dat de 'basis' of het 'toneel' van de wereldpolitiek gevormd werd door zowel technologie als geografie. Deudney meende echter dat het onjuist is dat zij kozen voor *ofwel* geografische factoren *ofwel* technologische variabelen.¹⁴ In plaats daarvan suggereerde Deudney het innovatieve concept van het 'geotechnisch ensemble'. Volgens Deudney moesten geopoliticologen eerder spreken over combinaties van bepaalde geografische kenmerken en technologische mogelijkheden.

Of om het anders uit te drukken: nieuwe technologieën zorgen voor andere geopolitieke verhoudingen. Een nieuwe technologie kan ervoor zorgen dat we anders met elkaar communiceren of het land anders gaan gebruiken. Omgekeerd heb je voor nieuwe technologieën ook weer andere grondstoffen nodig.

Op het vlak van de chipfabricage in de halfgeleiderindustrie speelt Noord-Brabant in de eerste divisie. Volgens technologiespecialist Martin Hinoul staat ASML nummer 11 op de lijst van de 20 meest waardevolle technologiebedrijven in de wereld. Het bedrijf zit gevangen tussen China en de Verenigde Staten. China wil immers zijn achterstand in halfgeleiders wegwerken en dan komt ASML al snel op de radar. Volgens de Verenigde Staten kunnen dergelijke lithografie-machines ook chips fabriceren voor wapentechnologie.¹⁵ Een ont koppeling van de mondiale technologiemarkt of allerlei sanctiemechanismen aan het adres van China of Rusland, kunnen gevolgen hebben voor de positie van ASML. Het Brabantse bedrijf heeft dan ook directe lijnen met Den Haag. Hoogtechnologische bedrijven als ASML lijken dus in toenemende mate slachtoffer te worden van het huidige geopolitieke tijdsgewricht, waarbij technologie centraal komt te staan in een competitie om macht. De sterkte die bedrijven, zoals ASML, Philips en NXP, en hun ecosysteem te bieden hebben voor Noord-Brabant kan dus ook een zwakte vormen. Dit roept de vraag op of er ook op technologisch vlak geen actievere diversificatiepolitiek gevolgd moet worden, en waar en hoe overheden hieraan actief kunnen bijdragen.

ASML

Het Brabantse ASML levert machines aan de groeiende halfgeleiderindustrie, vooral steppers en scanners voor het maken van chips. ASML heeft de Provincie niet onmiddellijk nodig om haar belangen te verdedigen. Maar rond het bedrijf bestaat wel een ecosysteem van toeleveranciers en een hoge concentratie van hoog gekwalificeerd personeel. Dat maakt Brabant tot een unieke regio, ASML, maar ook Philips, NXP en TNO investeren volop in toegepast onderzoek. Zo werkt ASML samen met onderzoekscentra in de wereld, bijvoorbeeld met IMEC in Leuven en CNSE (College of Natural Science and Engineering) in Albany, New York. Tegelijkertijd werkt de chipfabrikant samen met de gerenommeerde technische hogeschool RWTH in Aken. ASML kocht het Taiwanese bedrijf Hermes Macrovision in 2016. Daarmee heeft het nu ook expertise op het gebied van inspectieapparatuur voor microchips.

TOETSING VAN BUITENLANDSE INVESTERINGEN

In Nederland is al sinds eind 2019 een proces aan de gang waarbij de toenmalige ministers van Justitie en Economische Zaken & Klimaat aankondigden om een Wet toetsing economie en nationale veiligheid tot stand te brengen. Of zoals het voorstel het verwoordde: "invoering van een toets betreffende activiteiten die een risico kunnen vormen voor de nationale veiligheid gezien het effect hiervan op ondernemingen die van wezenlijk belang zijn voor vitale processen of actief zijn op het gebied van sensitieve technologie".¹⁶

Onderzoekers Van der Putten, Dekker & Martin onderstrepen dat meerdere Chinese buitenlandse investeringen in Nederland onderwerp waren van publiek debat. Denk aan de overnames van NXP Semiconductors, de voormalige halfgeleiderdivisie van Philips. De Standard Products Division werd in 2017 door JAC Capital en Wiseroad Capital overgenomen voor € 2,45 miljard en de RF-Power Divisie (gespecialiseerd in hoogfrequentie vermogenstechnologie) in 2015 voor € 1,6 miljard. In 2019 kocht de Chinese branchegenoot Goodix (gespecialiseerd in vingerafdruksensoren) de audiodivisie van NXP.¹⁷ In 2016 blokkeerde het Committee on Foreign Investment in the United States de verkoop van een Philips-onderdeel aan een consortium met onder anderen Chinese investeerders, en in 2019 maakte de Nederlandse regering de export van bepaalde ASML-machines naar China quasi onmogelijk na druk vanuit Washington.¹⁸

De nota 'Nederland en China: een nieuwe balans' van het ministerie van Buitenlandse Zaken geeft enige richting aan dit debat, hoewel lokale actoren zoals provincies, gemeenten en universiteiten nog steeds hun eigen keuzes moeten maken. Het motto is 'open waar het kan, beschermen waar het moet'. Den Haag wil enerzijds strikter toezien op exportvergunningen voor strategische en *dual use* goederen, en ook een investeringstoets uitwerken. Anderzijds voorziet de nota, naast meer multilaterale en Europese samenwerking, ook in meer samenwerking binnen het Koninkrijk. Zoals meer informatiedeling en afstemming tussen de Rijksoverheid en lokale overheden door frequenter contact en extra capaciteit bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.¹⁹

Investeren in kennis, onderzoek én mensen

De hoge concentratie van technologische kennis en kunde maakt Brabant ook kwetsbaar. De regio is een potentieel aantrekkelijk doelwit voor cyberaanvallen. Het verder ontwikkelen van meer cyberweerbaarheid in de regio is daarom belangrijk. Rondom artificiële intelligentie (AI) wordt inmiddels actief samengewerkt in Brabant, zoals in de AI-hub Brainport. Nieuwe technologieën, zoals big data, robotica, autonome transportmiddelen, 3D-printing en genetisch gemodificeerde gewassen, bieden kansen, maar creëren ook onzekerheden over de economische

toekomst.²⁰ Rapporten over geopolitieke risico's van bijvoorbeeld de World Economic Forum (Global Risks) of de Eurasia Group (Top Risks) van de afgelopen jaren refereren hier regelmatig naar. Het blijft dan ook erg belangrijk te investeren in kennis en onderzoek. Daarnaast moeten ook de vaardigheden van studenten en werknemers voor deze 'nieuwe' economie worden vergroot. Het verder stimuleren van deze nieuwe kennisdomeinen, samen met haar producttoepassingen, kan Noord-Brabant meer weerbaar maken en van binnenuit vernieuwen.

3. Duurzaamheid, klimaatbeleid en biodiversiteitsafname

Een derde belangrijk aanknopingspunt in het bredere debat over wat internationaal aan het bewegen is, gaat over vraagstukken van duurzaamheid, klimaatbeleid en biodiversiteitsafname. Waarom zijn deze vanuit geopolitiek perspectief van belang? En wat betekenen ze?

Ecologisch perspectief

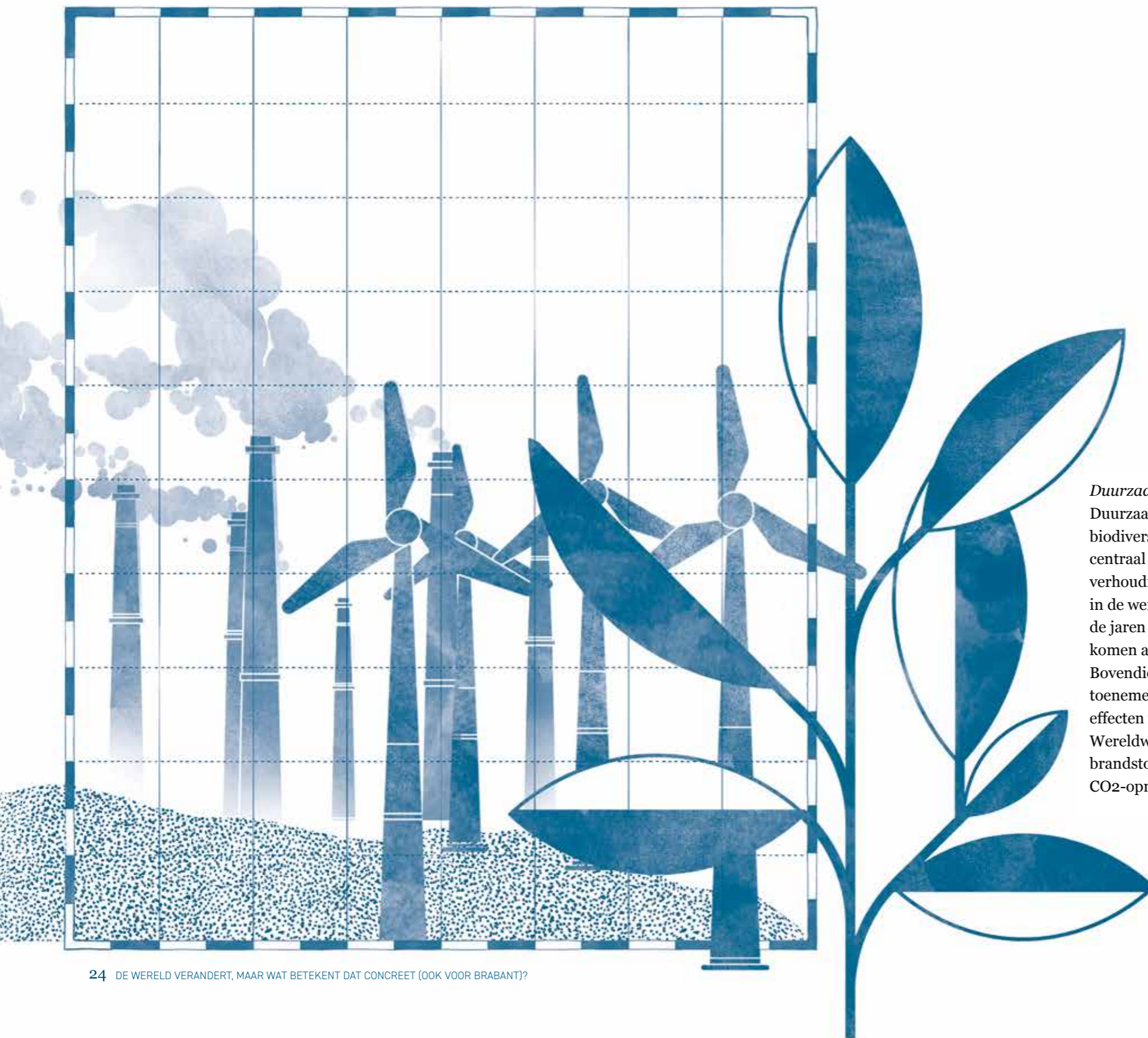
Het maatschappelijke debat over klimaatverandering luidde een terugkeer in van ecologie

als een factor om serieus rekening mee te houden in de studie in de internationale politiek. Harold en Margaret Sprout behoorden tot de eerste geopolitieke auteurs die pleitten voor een 'ecologisch perspectief'.²¹ Hun analytisch kader legt de nadruk op de onderlinge afhankelijkheid tussen geografie, demografie, technologie en hulpbronnen. De complexiteit van de onderlinge afhankelijkheid binnen én tussen landen en de toenemende irrelevantie van het onderscheid tussen 'binnenlandse' en 'buitenlandse' kwesties vormen centrale aandachtspunten binnen het ecologisch perspectief op de internationale betrekkingen.

Volgens de Sprouts biedt het 'ecologisch perspectief' ook een filosofische houding, van waaruit de actualiteit kritisch en maatschappelijk relevant kan worden beschouwd. Hoe we met deze toenemende capaciteiten moeten omgaan om de menselijke conditie te veranderen, is volgens de Sprouts dan ook de ultieme vraag in de internationale politiek. De 'overwinning' van de mens op de natuur en de ontwikkeling van ingewikkelde technieken om menselijk gedrag te

manipuleren, suggereren dat het mogelijk is om de aarde te controleren. Nieuwe technologieën kunnen de mens misschien 'bevrijden' van zijn 'natuurlijke omgeving', maar kunnen tegelijkertijd door hun 'perfectie' ook de leefbaarheid van de aarde structureel ondermijnen. Het 'ecologische paradigma' biedt geen onmiddellijk bruikbare oplossingen hiervoor, maar kan wel helpen om de belangrijkste vragen en beslissingen te identificeren.

"NIEUWE
TECHNOLOGIEËN
BIEDEN OOK
NIEUWE KANSEN
TOT PARTNER-
SCHAPPEN ÉN
TOT GEOPOLITIEKE
PROBLEMEN."

Duurzaamheid als centraal begrip

Duurzaamheid, klimaatbeleid en de afname van biodiversiteit komen in de toekomst nog meer centraal te staan in elk debat over internationale verhoudingen en de plaats van regio's en landen in de wereld. De oude industriële modellen van de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw komen aan het einde van hun levenscyclus. Bovendien zijn we ons sinds de jaren negentig in toenemende mate bewust van de negatieve externe effecten van deze manier van leven. Wereldwijd heeft het gebruik van fossiele brandstoffen geleid tot grote gevolgen voor de CO₂-opname in de atmosfeer en de oceanen;

de temperaturen stijgen en het proces versnelt. Daarnaast verloren we in de afgelopen veertig jaar maar liefst 60% van de mondiale biodiversiteit.

In zijn boek *Antropocene Geopolitics. Globalization, Security, Sustainability*²² schetst Simon Dalby een geopolitiek perspectief op wat de grenzen en eindigheid zijn van wat op onze planeet mogelijk is. Geopolitieke analyse gaat ook over de mate waarin en waarmee de mensheid zich verplaatst of haar productieketens organiseert. Daarbij draait het om duurzaamheid als centraal begrip in het overleven van de mens. De impliciete boodschap is, dat dit alleen kan door weer in balans te komen met 'omgevingsvariabelen'. Een combinatie van technologische innovaties en een nieuw geo-ecologisch bewustzijn moet hierin soelaas bieden, al is het volgens Dalby niet zeker of daaruit een 'goed Antropoceen'²³ kan ontstaan.

Het besef dringt door dat duurzaamheid centraal moet staan in elke politieke keuze over maatschappelijke inrichting, het herbalanceren van onze verhouding tot de natuur en de ontwikkeling van een nieuwe generatie technologieën.

Brabantse beperkingen

In de provincie Noord-Brabant is op dit front al heel wat werk verzet. Duurzaamheid komt steeds centraler te staan in de debatten over grootschalige economische activiteiten. Er is ook meer aandacht voor de kwaliteit van het leefmilieu als factor om mensen een aantrekkelijke woonomgeving te bieden.

Vanuit het verleden kent Brabant als geen ander de realiteiten en beperkingen die de omgeving biedt; de zandgronden boden in het verleden minder duidelijke mogelijkheden. Technologische ontwikkeling kon daar voor een deel een antwoord op bieden, maar dat was niet zonder externe effecten. Een voorbeeld is de varkensindustrie en de export naar Azië, zeker in de context van de nationale stikstofcrisis. Ook de landbouw moet evolueren naar meer duurzame modellen, met minder 'externalisering' van milieukosten. De Brabantse agrofoodsector krijgt hiermee de komende jaren nog meer te maken. Kortom, dit derde belangrijke aanknopingspunt moet meegenomen worden in de positionering van Brabant in de wereld.

Geopolitiek van de energietransitie

Tot slot wordt vaak vergeten dat de omslag naar een hernieuwbare energie-economie ook vereist dat we onze behoefte aan basisgrondstoffen en onze internationale afhankelijkheden compleet moeten heroverwegen; we moeten ons afvragen waar we, in plaats van olie en aardgas, al dat kobalt, nikkel, lithium, koper, zilver en 'zeldzame' aardmetalen vandaan gaan halen. Nieuwe technologieën bieden nieuwe kansen tot partnerschappen én tot geopolitieke problemen.

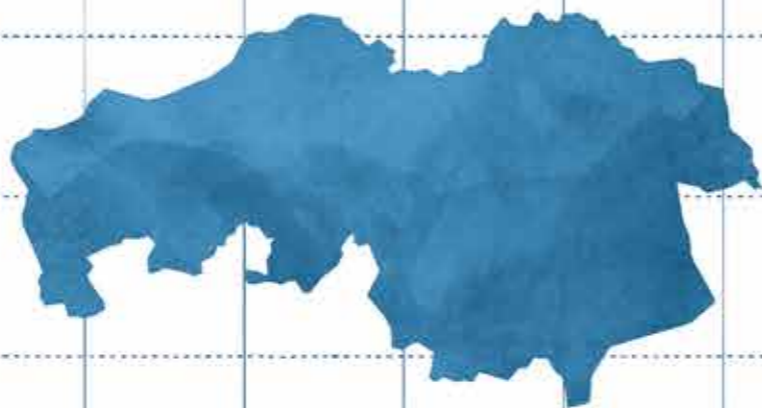
De energietransitie en het creëren van een koolstofarme economie houden veel meer in dan de aanpassing van de energiemix van de Europese Unie. Het vereist een fundamentele heroverweging van Europa's geo-economische behoeften en de ontwikkeling van een geopolitieke strategie voor de langere termijn. Het houdt in dat onze energieafhankelijkheden fundamenteel moeten veranderen. Het vergt systematische en gecoördineerde inspanningen om gezamenlijk technologieën voor hernieuwbare energie te ontwikkelen. Het is een proces dat moet worden gestructureerd en gehandhaafd via een

standaardisering van hernieuwbare technologieën door de EU, als antwoord op soortgelijke Chinese en Amerikaanse pogingen tot regulering om de wereldmarkten vorm te geven. Er zullen winnaars en verliezers zijn.

De landen in de buurt van Europa die het gevoel hebben dat zij aan het kortste eind trekken, zouden hun toevlucht kunnen nemen tot onverbloemde machtspolitiek of van alliantie kunnen veranderen om terug te slaan. Het begrip 'strategische autonomie', dat vaak wordt gebruikt in Europese discussies over defensie, moet daarom worden uitgebreid tot het energiegebied. De EU zal een aangepaste strategie voor energiediversificatie en hernieuwde technologische allianties nodig hebben. Dit betekent dat Brussel meer moet gaan doen dan deskresearch. De EU moet een aangepaste geopolitieke en diplomatieke strategie ontwikkelen en er tegelijk voor zorgen dat de interne industriële en geo-economische behoeften voor de langere termijn worden aangepakt. De energiebehoeften van Europa moeten uiteindelijk wellicht ook geostrategisch worden verdedigd via een geloofwaardige defensie.

Met een dergelijke, meer geïntegreerde strategie kan de geopolitiek zelf worden omgevormd tot een scenario dat nog steeds gunstig is voor de belangen van de EU. Al deze ontwikkelingen hebben uiteraard ook impact op de capaciteiten van Brabant, om in deze nieuwe wereld een eigen plaats te creëren. Vaststaat dat die wereld er wel eens heel anders uit kan zien, en dat Brabant zich daarop voor moet bereiden.

"WE MOETEN ONZE
BEHOEFTE AAN
BASISGROND-
STOFFEN EN ONZE
INTERNATIONALE
AFHANKELIJKHEDEN
COMPLEET
HEROVERWEGEN."

DE PLAATS
VAN DE REGIO
IN EEN
VERANDERENDE
WERELD

De wereld is fundamenteel aan het veranderen op het gebied van veiligheid, economie en ecologie. Dat heeft ook voor Brabant grote gevolgen. Op het eerste gezicht lijkt de nationale staat helemaal terug via de geopolitieke en geo-economische herschikking. De overheid probeert investeringen te toetsen aan geopolitieke criteria. Ze moet capaciteiten ontwikkelen rondom cyberveiligheid. In internationaal en Europees verband is coördinatie nodig op het gebied van regels over handel en directe buitenlandse investeringen; via regulering kan duurzaamheid versneld door worden doorgevoerd, via het fiscale regime kan industriële politiek gevoerd worden. Kortom, Den Haag zet samen met Europa de grote lijnen uit op het (veiligheids) politieke, economische en ecologische beleidsterrein.

Rol van regio's

Toch kan de centrale overheid niet zonder de regio. Al deze aspecten van geopolitiek en geo-economie raken het regionale en lokale niveau en zullen deels daar geïmplementeerd worden. Provinciale en lokale overheden kennen als geen ander de plaatselijke situatie en mogelijkheden. Tegelijkertijd hebben regio's specifieke kenmerken die verschillen van andere regio's. Ook kunnen ze specifieke kennis en expertise hebben. In feite hebben al deze beleidsniveaus elkaar nodig in de herijking van hun plaats in de nieuwe wereld.

Uit de internationale literatuur van het 'substatelijk buitenlands beleid' blijkt dat allerlei typen regio's sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw veel ervaring opdeden met het aantrekken van buitenlandse directe investeringen en het samenbrengen van bedrijven en kenniscentra. Om internationaal meer gewicht in de schaal te werpen. Om verder te investeren in kennis en kunde. Om handelsmissies uit te voeren. En soms ook om hun eigen identiteit hieraan te verbinden (een voorbeeld is een credo van Beieren in dit verband: *'Laptops und Lederhosen'*).²⁴

Het verbinden van identiteit of cultuur met economie noemen we de 'dubbele export'.²⁵ Daarbij valt op dat soortgelijke partners gezocht worden of partners met wie een win-win te behalen valt. Denk in het geval van Brabant aan de focus van de Provincie op onder meer Israël, Beieren en Baden-Württemberg.

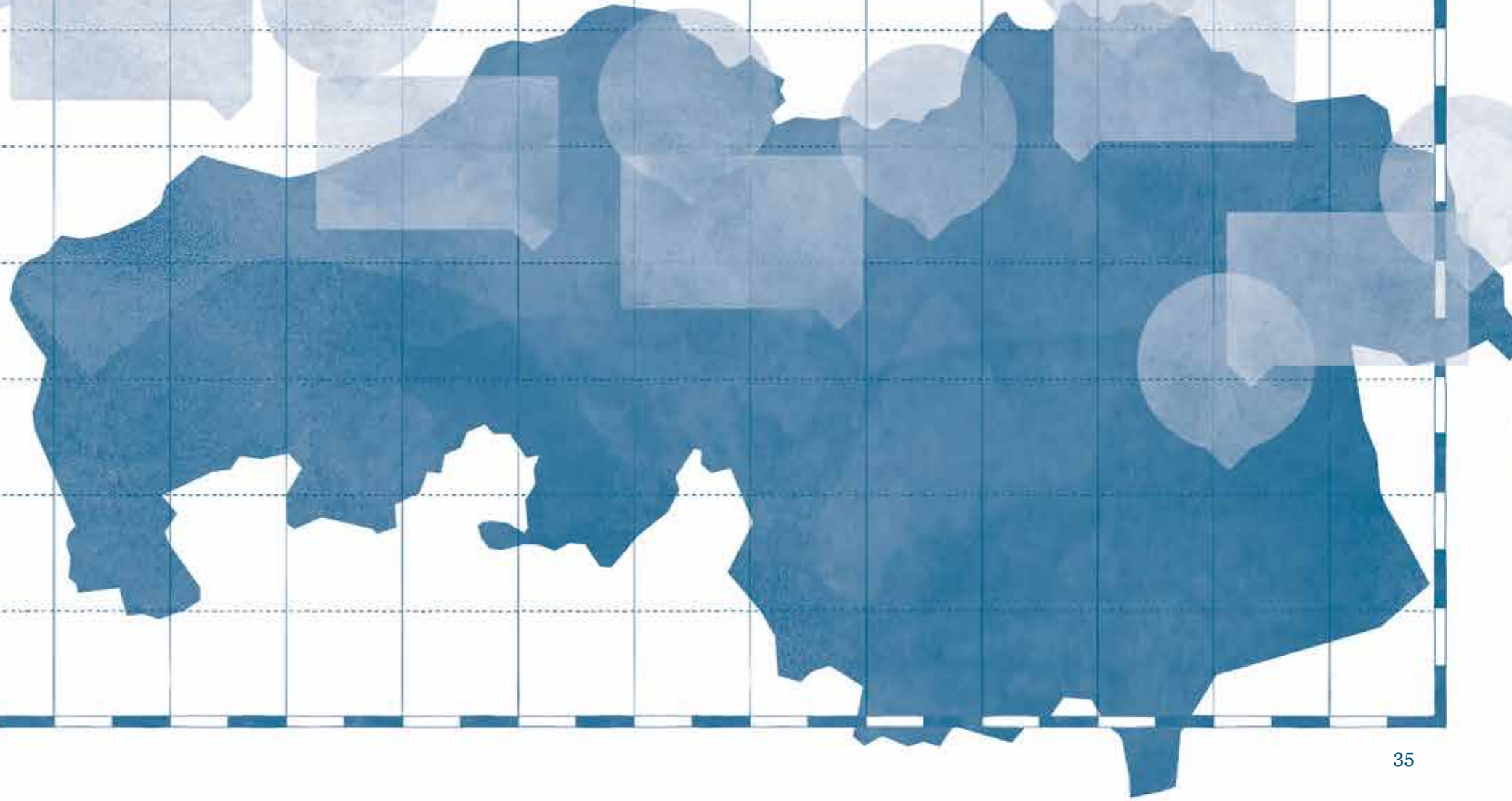
GRENSOVERSCHRIJDENDE SAMENWERKING MET VLAANDEREN

Ook belangrijk, en misschien nog wat onderontwikkeld, is de grensoverschrijdende samenwerking met Vlaanderen. Uit gesprekken met betrokkenen in Vlaanderen blijkt dat de samenwerking van het Vlaamse IMEC met TNO en ASML cruciaal is. Daarbij is de ene entiteit onlosmakelijk verbonden met de andere. Zou de samenwerking niet bestaan, dan zouden deze partijen minder sterk staan. Dat roept de vraag op of er niet meer onderzoek nodig is naar grensoverschrijdende samenwerking in meerdere sectoren en uitdagingen. Zo verwijzen respondenten in deze context naar de droogteproblematiek en klimaatverandering. Het wegwerken van de hardnekkige grensbelemmeringen op administratief gebied via een pragmatische aanpak (bijvoorbeeld het rapport Donner-Berckx) kan helpen in het wegwerken van materiële knelpunten voor een meer dynamische kruisbestuiving binnen de 'zuidelijke Nederlanden'. Ook vermelden respondenten in dit kader de samenwerking en betere onderlinge afstemming van mobiliteit en logistiek. Vanuit de Antwerpse grensoverschrijdende samenwerking bestaat er heel wat expertise en samenwerkingspotentieel in de *life sciences*, logistiek en de bouw (het zogenaamde Kamp C). Misschien kan wel nagedacht worden over een versnelde uitwisseling van competenties. Ook de Europese *Green Deal*, die sinds de oorlog in Oekraïne versneld wordt, biedt kansen rond samenwerking op het gebied van energie, grondstoffen en klimaatuitdagingen, zoals de achteruitgang in biodiversiteit. Leggen we dit naast de prioriteiten van het samenwerkingsverband BrabantStad, dan zijn er ook wel soortgelijk prioriteiten. Zo valt meteen de aandacht op voor een veilige en duurzame leefomgeving in het kader van de klimaattransitie. Het vraagstuk van het economisch vestigingsklimaat is hieraan gerelateerd.

Een mogelijke hindernis is dat de besluitvorming en bestuurscultuur in beide land(sde)len grondig verschillen. Nederland heeft een sterk ambtelijk apparaat als onderdeel van een consensus- en overlegmaatschappij. De Vlaamse bestuurspraktijk is weer meer gepolitiseerd met directe contacten naar belangengroepen en burgers toe. Eerdere studies toonden al aan dat de confrontatie van deze twee bestuursculturen in grensoverschrijdende samenwerking tot misvattingen leidt; in Vlaanderen is het politieke kabinet belangrijker, en onderhandelingen die vanuit Nederlands perspectief opgeschoten zijn, blijken dan achteraf niet zo te zijn.²⁶ Toch lijken er vanuit Vlaams perspectief heel wat mogelijkheden om in het oude historische Brabant op zoek te gaan naar nieuwe partnerschappen, of bestaande verder te verdiepen. Onze gedeelde geschiedenis rond het oude Brabant kan daarbij als een boeiend aanknopingspunt gezien worden. Niet alleen met de Antwerpse provincie (Midden-Brabant) bestaan er mogelijkheden tot samenwerking, de partnerschappen reiken ook tot het Belgische Vlaams-Brabant (bijvoorbeeld tussen de kenniscentra TNO en IMEC in Leuven). Zo vinden sinds 2017 de Brabantse Innovatiedagen plaats, waaraan IMEC in het verleden deelnam. Het oude Brabant als geheel is een waar *powerhouse* in West-Europa. Wellicht kunnen partijen nog actiever op zoek gaan naar complementariteit, actieve kennisuitwisseling en het verkennen van partnerschappen.

"WELLICHT
KUNNEN PARTIJEN
NOG ACTIEVER OP
ZOEK GAAN NAAR
COMPLEMENTARITEIT,
ACTIEVE KENNIS-
UITWISSELING EN
HET VERKENNEN VAN
PARTNERSCHAPPEN."

REGIONALE (RE)ACTIES

In dit essay stelden we ons de vraag hoe de wereld van de Brabanders op geopolitiek en geo-economisch vlak gewijzigd is. En hoe kan Noord-Brabant daar het beste op reageren? We geven drie suggesties voor beleid.

1. Wees je bewust van de veranderende wereld en anticipeer daar op

Regio's zonder constitutionele bevoegdheid spelen vaak geen bewust geopolitieke rol, maar eerder een pragmatische. Ze hebben nauwelijks invloed op de grote vraagstukken in de geopolitiek, rond mensenrechten of de dreigende 'ontkoppeling' van de westerse en Chinese economie. Maar ze moeten er wel rekening mee houden. En zich voorbereiden

op verschillende scenario's. Je hoeft niet te wachten tot de nationale of Europese overheden actie ondernemen. Tegelijkertijd dienen zich ook veel kansen aan op geopolitiek en geo-economisch gebied. Deze kansen tijdig zien en relevante partijen daarvoor rond de tafel brengen vraagt een proactieve aanpak. Dat kan via al bestaande of nieuwe partnerschappen met soortgelijke regio's.

Een andere belangrijke vraag voor regio's in de toekomst draait om het herbalanceren van het evenwicht met de centrale overheid, in dit geval Den Haag. Als gevolg van een wijzigende externe omgeving zal de centrale overheid zich genoodzaakt voelen om, in overleg met internationale en vooral Europese partners, duidelijkere krijtlijnen uit te tekenen. Een van de domeinen waar dit al aan de gang is, is veiligheid in de breedste zin van het woord. Daarbij zullen aspecten van economische en zelfs ecologische veiligheid verder binnen Nederland geoperationaliseerd worden door nieuwe wetgevende kaders en overlegmechanismen.²⁷ Een concreet voorbeeld is de screening van directe buitenlandse investeringen en vragen over technologieoverdracht zonder reëel perspectief op een *level playing field*, zoals markttoegang. Tegelijkertijd bestaat er ook zoiets als 'maatschappelijke veiligheid'; de middenklasse staat immers potentieel onder druk door een vorm van neoliberale globalisering die tot de-industrialisatie leidde.²⁸

Het is daarbij dus van belang om de combinatie van ‘géopolitique externe’ en ‘géopolitique interne’ te balanceren. Hier gaan ook de andere twee suggesties over.

2. Ontwikkel een actieve diversificatiestrategie

De nieuwe verhoudingen in de wereldpolitiek maken het onvermijdelijk dat er politieke keuzes gemaakt moeten worden, ook op regionaal niveau, en dat is beslist niet eenvoudig. Op technologisch gebied is moeilijk in te grijpen in bedrijfslogica, maar richting geven aan investeringen in onderzoek en ontwikkeling is wel mogelijk. Een diversificatiestrategie voor sectoren en diensten kan daarbij helpen om Brabant weerbaarder te maken voor geopolitieke schokken. Tegelijkertijd rijst de vraag of het huidige economische model wel altijd zo gunstig is geweest voor de lokale bevolking. Dit kan ook een opportuniteit vormen voor het ontwikkelen van alternatieven, die op hun beurt weer een nieuw verdienmodel kunnen genereren voor de export.

Een ander acuut geopolitiek probleem betreft het huidige debat rond aanvoerlijnen. Brabant is

afhankelijk van de buitenwereld voor componenten en basisgrondstoffen, en haar export kan ook door geopolitieke schokken onder druk komen te staan. Tegelijkertijd biedt het huidige ‘herzetten’ van de mondiale aanvoerlijnen in het kielzog van de coronacrisis wellicht ook enige kansen voor Europese verankering.

Verder staat de vraag centraal wat voor een economische structuur voor Brabant gewenst is? Een eerste dimensie zijn de hardere economische componenten. De werkgelegenheid in de nieuwe economie is hooggeschoold. In de technologische sectoren is dit wellicht onvermijdelijk. Toch kan de regio niet alleen op hooggeschoolde arbeid draaien; er moet een goede mix ontstaan met andere activiteiten, bijvoorbeeld op het platteland. Eindhoven en Tilburg kunnen zich wellicht aan het ene einde van het spectrum positioneren, daar waar middelgrote industriesteden als Bergen op Zoom, Roosendaal en Oss een ietwat ander DNA ontwikkelen. Deze diversiteit qua karakter is mogelijk een goede zaak gedacht vanuit veerkracht en het opvangen van schokken.

"WELLICHT ZIJN
DE 'BRABANTSE
WAARDEN' WEL
ENIGSZINS ANDERS."

3. Verbind je eigen waarden aan je internationale positionering

Een andere dimensie van de vraag wat voor een Brabant men wil in een snel veranderende wereld, gaat over de waarden. Een van de ankerpunten om op deze dimensie een antwoord te bieden zijn de *European Value Studies*. Die worden voornamelijk op nationaal niveau uitgevoerd. Wellicht zijn de ‘Brabantse waarden’ wel enigszins anders. Verder onderzoek is nodig om daar duiding aan te geven, en voeding te geven aan keuzes. Want weten waar je voor staat en wat je belangrijk vindt is cruciaal in een wereld waarin anderen concurrerende waardenstelsels voorstellen. Een laatste centrale

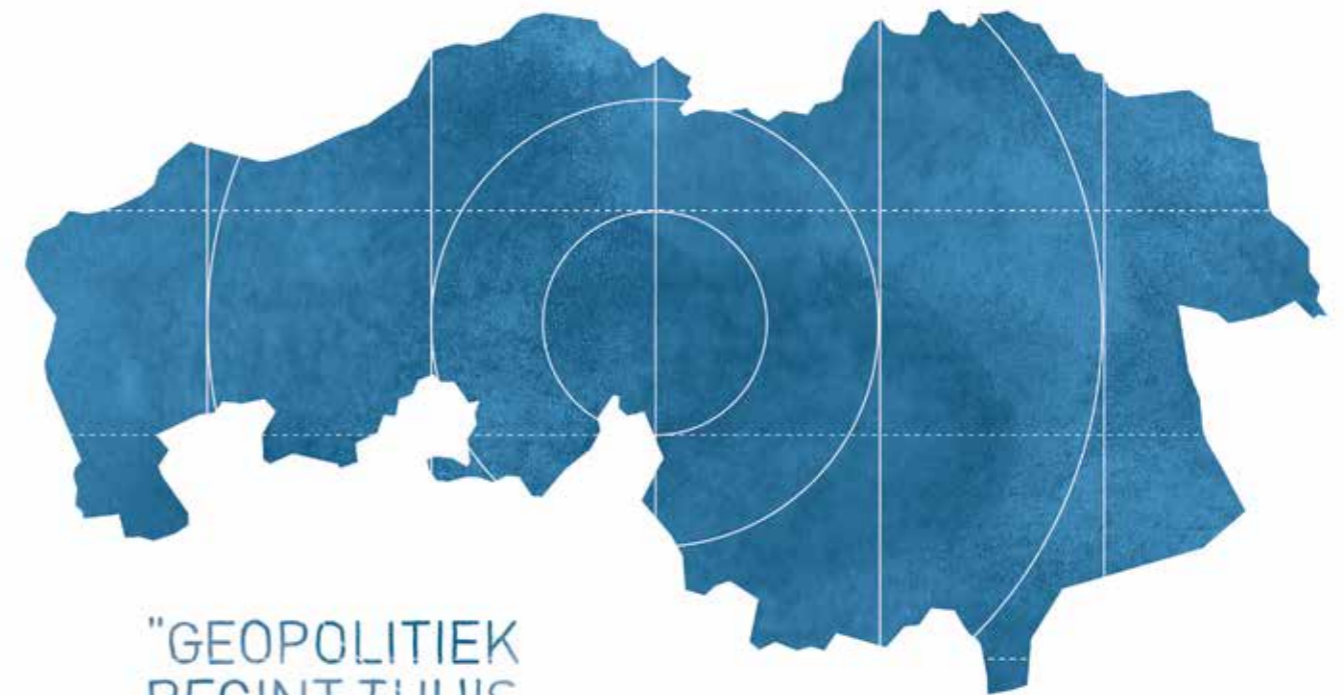
vraag, en zelfs rode draad door dit alles: hoe zijn welvaart, welzijn en de eigen waarden binnen Noord-Brabant met elkaar te verzoenen én internationaal uit te dragen als sterkte? Dit lijkt in het logische verlengde te liggen van eerdere inspanningen vanuit zowel de Provincie als maatschappelijke groepen en stakeholders. De interne vertaalslag daarvan kan Brabant ook in de bredere wereld duidelijker positioneren, en de regio kan haar identiteit accentueren.

Tegelijkertijd kan dit leiden tot een nadrukkelijker strategie tot ‘place branding’, zoals ook al ingezet met Brabant Branding. Brabant zou kunnen overwegen om een eigen publieksdiplomatie te ontwikkelen.²⁹ Daarbij kunnen de eigen publieke opinie en regionale kennis- en kunde-experts een rol spelen in het uitdragen van het Brabantse publieke beeld naar de externe wereld. Ook kunnen zij van onderaf mede een rol spelen in de operationalisering van de Brabantse doelstellingen, die de Provincie intraregionaal via externe contacten sneller wil realiseren (onder meer rondom innovatie, duurzaamheid en sociale inclusie).

Er bestaan meerdere modellen van een dergelijke publieksdiplomatie, van formeel (bijvoorbeeld Québec) tot eerder pragmatisch (bijvoorbeeld Schotland).³⁰ Ze bieden een manier om binnen en buiten de regio te verbinden en zo tot een zinvolle en vooral gedragen positionering van Brabant in een snel veranderende wereld te komen. Belangrijk

daarbij is om aan te stippen dat het intraregionale debat (wie zijn we, welke waarden en oplossingen willen we uitdragen en welke doelstellingen willen we bereiken?) verbonden moet zijn met de strategie van externe positionering.

Tot slot is het de vraag of het richting de toekomst de juiste keuze is om je vooral te richten op de economische en technologische aspecten in de internationale uitstraling en reikwijdte van Noord-Brabant. De conclusie van dit essay stelt eerder dat een verbinding van binnenlandse waarden en sterktes Brabant het best kan positioneren in een sterk veranderende wereld. Een politieke synthese en draagvlak intraregionaal zal Brabant ook weerbaarder maken voor de te verwachten geopolitieke disrupties en schokken buiten de regio. Tegelijkertijd heeft elke eigen politieke keuze ook gevolgen voor de ruimtelijke ordening en inrichting van de provincie zelf. Geopolitiek begint met andere woorden thuis, in Brabant zelf.

"GEOPOLITIEK
BEGINT THUIS,
IN BRABANT ZELF."

BIBLIOGRAFIE

- 1, 3 Criekemans, D. (2007). *Geopolitiek, 'geografisch geweten' van de buitenlandse politiek?* Antwerpen & Turnhout: Maklu & Garant: 848 p.
- Criekemans; D. (ed.) (2018). *Geopolitieke kanttekeningen 2011-2018, en daarna. Een wereld in volle geopolitieke transitie.* Antwerpen & 's-Hertogenbosch: Gompel&Svacina: 304 p.
- Criekemans; D. (ed.) (2022). *Geopolitics and International Relations. Grounding World Politics Anew.* Leiden & Boston: Brill Academic Publishers: 381 p.
- 2 Kaplan, Robert D. (2012). *De Wraak van de Geografie. Wat de wereldkaart ons voorspelt over komende conflicten en het gevecht tegen het onvermijdelijke.* Houten: Het Spectrum: 383 p.
- 4 De Wijk, R. (2019). *De Nieuwe Wereldorde. Hoe China sluipenderwijs de macht overneemt.* Amsterdam: Uitgeverij Balans: 366 p.
- 5 De Wijk, R. (2021). *De Slag om Europa. Hoe China en Rusland ons continent uit elkaar spelen.* Amsterdam: Uitgeverij Balans: 381 p.
- 6, 7, 8, 9 Khanna, P. (2016). *Connectography. Mapping the Future of Global Civilization.* New York: Random House: 466 p.
Respectievelijk pagina's 18, 19, 28, 28-29
- 10 Leonard, M. (2021) *The Age of Unpeace. How Connectivity Causes Conflict.* London: Penguin Random House: 229 p.
- 11 Eurasia Group, (2022). *Top Risks 2022.* New York: Eurasia Group: 26 p.

- 12, 13, 14 Deudney, D. H. (1989). *Global Geopolitics: A Reconstruction, Interpretation, and Evaluation of Materialist World Order Theories of the Late Nineteenth and Twentieth Centuries*. Princeton: Princeton University Press (unpublished Ph D.-manuscript). Respectievelijk p. 9, 11
- 15 Hinoul, M. (2021). *Van olie naar microchips. Naar een nieuwe wereldorde zonder Europa?* Antwerpen & 's-Hertogenbosch: Gompel: 211 p.
- 16 Van den Bossche, P., Dekker, B., van Hees, J., Kemperink, G., de Kluiver, H., Martin, X., van der Putten, F., Spinath, I., Stevens, T., (2020). *Preadvies van de Vereeniging 'Handelsrecht'. Toetsing van buitenlandse investeringen in geopolitiek en juridisch perspectief*. Zutphen: Uitgeverij Paris.
- 17, 18 Van der Putten, P., Dekker, B., & Martin, X. (2020). *Geopolitieke factoren in relatie tot China als grond voor toetsing van buitenlandse investeringen, in: Van den Bossche, et al. (2020). Preadvies van de Vereeniging 'Handelsrecht'. Toetsing van buitenlandse investeringen in geopolitiek en juridisch perspectief*. Zutphen: Uitgeverij Paris: 17-28. Respectievelijk p. 25, 27
- 19 Ministerie van Buitenlandse Zaken, (2019). *Nederland-China: een nieuwe balans*. Den Haag: Nederlandse Rijksoverheid: 100 p.
- 20 Quadvlieg, W. (2016). 'Wat betekent meer geopolitiek in de economie voor bedrijfsleven en beleid?', *Internationale Spectator*, Jg.70, 10 p.
- 21 Sprout, H. (1963). Geopolitical hypotheses in technological perspective, *World Politics*, XV, 187-212.
- Sprout, H., & Sprout, M. (1971 [1965]). *The Ecological Perspective on Human Relations with Special Reference to International Politics*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, Publishers.
- 22 Dalby, S. (2020). *Antropocene Geopolitics. Globalization, Security, Sustainability*. Ottawa, Canada: University of Ottawa Press: 221 p.
- 23 Antropoceen verwijst naar het 'geologisch tijdperk van de mens', waarin de (desastreuze) invloed van de mens overal op aarde aanwezig is.
- 24 In de publicatie *DuitslandKennis* schreef René Cuperus hier al over voor BrabantKennis
- 25 Duran, M., Criekemans, D. (2009). *Een vergelijkend onderzoek naar en bestedingsanalyse van het buitenlands beleid en de diplomatieke representatie van regio's met wetgevende bevoegdheid en kleine staten*. Antwerpen, Vlaams Steunpunt Buitenlands Beleid & UA, Onderzoeksgroep Diplomatie en Geopolitiek: 648 p.
- 26 De Vries, J., Harbers, A., Verwest, F. 2007). *Grensoverschrijdende projecten in Nederland en Vlaanderen. Leren van HSL-Zuid, Schelde en IJzeren Rijn*. Rotterdam en Den Haag: NAI Uitgevers & Ruimtelijk Planbureau: 167 p.
- 27 Voor een hedendaagse visie op de verbreding en verdieping van het veiligheidsdenken verwijzen wij graag naar het handboek van de hand van Alan Collins, *Contemporary Security Studies* (Collins, 2016).
- 28 Een interessant boek in dit verband is 'Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization' (Milanovic, 2016). Uit de studie 'Mind the Gap' van BrabantKennis, mede op basis van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), bleek dat de inkomensongelijkheid in Noord-Brabant voor 2016 vrijwel ongelijk bleef. De vraag is of dit nog steeds het geval is en of de te verwachten creatieve destructie op de arbeidsmarkt toch niet zou kunnen leiden tot een verslechtering. Blijvende monitoring is hierin van belang.

- 29 Huijgh, E. (2019). *Public Diplomacy at Home. Domestic Dimensions*. Leiden & Boston: Brill Academic Publishers: 223 p.
- 30 Huijgh, E. (i.s.m. Melissen, J.) (2008). *Public diplomacy of federated entities: Québec. Compendium of a study into the public diplomacy of Quebec's Ministry of International Relations (MRIQ) for the Flemish Department of Foreign Affairs (DIV)*. Antwerpen & Den Haag: Vlaams Steunpunt Buitenlands Beleid 2007-2011 i.s.m. Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael': 24 p.
- Duran, M., Criekemans, D. (2009). *Een vergelijkend onderzoek naar en bestedingsanalyse van het buitenlands beleid en de diplomatieke representatie van regio's met wetgevende bevoegdheid en kleine staten*. Antwerpen, Vlaams Steunpunt Buitenlands Beleid & UA, Onderzoeksgroep Diplomatie en Geopolitiek: 648 p.

Over de auteur

De Vlaamse **prof. dr. David Criekemans** doceert Internationale Politiek aan de Universiteit Antwerpen en KU Leuven, Internationale Politiek en Internationale Veiligheid aan het University College Roosevelt (Utrecht University) in Middelburg, en Geopolitiek aan het Geneva Institute of Geopolitical Studies in Zwitserland. Daarnaast is hij ook visiting professor aan Blanquerna, Ramon Lull University in Barcelona. Hij is een veelgevraagd spreker en commentator over actuele internationaal-politieke en geopolitieke vraagstukken voor binnen- en buitenlandse media, zowel in de geschreven pers als op radio en televisie. Hij is tevens book series editor van de nieuwe internationale boekenreeks *Geopolitics and International Relations* bij Brill Academic Publishers (Leiden/Boston).

COLOFON

Auteur: prof. dr. David Criekemans

Eindredactie: Brigitte de Swart, BrabantKennis

Illustraties: Rich Dust

Ontwerp en opmaak: maan identity. design. content.

Drukwerk: Dekkers van Gerwen

BrabantKennis verbindt kennis, stelt vragen en zoekt antwoorden om een beter beeld van Brabant te krijgen. Niet door enkel naar het hier en nu te kijken, maar juist door onze blik te verbreden en verlengen. Zo leren we samen Brabant steeds een beetje beter begrijpen.

Vind ons op www.brabantkennis.nl of volg ons op Twitter, Facebook, LinkedIn en YouTube @BrabantKennis.

© BrabantKennis, april 2022

